

Sigito Gedos eilėraščių analizė ir galimi atsakymai

Vida Lisauskienė

Sigitas Geda. Trys eilėraščiai, kuriose esminės Sigito Gedos kūrybos idėjos: ryšys su protėviais nesunaikinamas, jis teikia stiprybės žmogui („Stačios akys medinių dievukų“), gamtoje juntamas šventumas, amžinybė ir Dievas („Jotvingių mišios“), menas ir gamta nepavaldūs jokiam laikui, jokiai ideologijai („Sustojusios atsigerti gervės“).

Biografija. Sigitas Geda – iš kaimo kilęs poetas. Jis gimė Pateruose, Lazdijų rajone. Anot jo paties, „labai mažoje trobelytėje ant Teiraus ežero kranto“... *S. Geda lietuvių literatūros padangėje iškilo XX a. 7-ąjį deš., debiutuodamas eilėraščių rinkiniu „Pėdos“ (1966) ir poema „Strazdas“ (1967). Išskirtinis lyrikos bruožas – tautosakinės ir avangardinės stilstikos dermė. Kartais lyrikos žmogus kalba keliais balsais, slepiasi už veikėjo, pasakoja. Tuometei visuomenei toks poeto kuriamas pasaulis atrodė itin originalus, netgi keistas. Dažnai buvo sakoma, kad tokia lyrika sudėtinga, nesuprantama.*

Poezijos šaltiniai. *Tokio universalaus mąstymo ištakų, anot poeto, yra visur, todėl naudojami įvairūs kultūriniai kontekstai (tautosaka, Biblija, senoji lietuvių literatūra, mitologija), iš kurių jį būtų galima atkurti. Jis pasitelkia įvairius kultūrų kontekstus:*

- pasaulio mitus,
- tautosaką,
- senąją lietuvių literatūrą,
- Rytų poeziją,
- Bibliją,
- Viduramžių muziką ir meną.

Iš interviu su Sigitu Geda

Kokį savo būdo bruožą labiausiai vertinate ir kokio norėtumėte atsisakyti?

Poetas Sigitas Geda: Labiausiai vertinu užsispyrimą. Jeigu būčiau neturėjęs užsispyrimo, būčiau sudužęs, kaip daugelis mano kartos žmonių. O atsisakyti nenoriu nei vieno savo būdo bruožo. Tegu visi būna..

Kaip Jūs manote, ar šiandieninė Lietuva turi veiklos įkvėpėją – Mūzą?

Poetas Sigitas Geda: Turėtų būti tokia mūza, kuri duotų žmonėms jėgų gyventi. Kartais man susidaro toks įspūdis, kad žmonės neturi jėgų gyventi. Reikia jėgos, kuri mums duotų gerų impulsų. Kartais manęs klausia, ko man trūksta, tai aš sakau: man šiandien niekas nedavė gero impulso. Jeigu būna gerų taip, kad priešais mus visada yra uždanga. Kūryba, turbūt, ir yra bandymas atidengti uždangą. Poezija man — improvizacijos, metaforos, rimo, neišsakytos vaizduotės galimybių menas. Kūryba — vienas iš būdų, kaip atsirakinti dureles į nežinomybę. Kūrybos prigimtis yra labai didelė kančia, nes iš tikrųjų žmogus nelabai daug durelių atrakina.

Kuo lietuvių tauta unikali?

Poetas Sigitas Geda: Mūsų geografinė padėtis, gamta, istorija, kalba yra sukūrusi mus tokius, kokie mes esame dabar. Aš džiaugiuosi, kad esu lietuvis. Mus užaugino senoji baltų mitologija. Tik per mitologiją poezija grįžo į savas tradicijas. Visi geriausi pasaulio poetai yra mitologiški. Jeigu jie nesiremia tautos mitologija, jie remiasi graikų, romėnų kultūra arba savo vaikystės įspūdžiais.

Poeto tapatybė. Kaimas (gimtinė). Kitaip nei 4-ojo deš. poetų karta (J. Degutytė, Just. Marcinkevičius), Sigitas Geda kaimo nelaiko prarastu rojumi, apie kurį kalbėti reikia ilgesingai. Anot jo, kaimas – vieta, kur galima rasti universalų mitinį mąstymą, o lyrika – būdas tai užrašyti. Poetui buvo svarbi Lietuvos kultūra, jis stengėsi perprasti jos tradiciją – priartėti prie savo ištakų, kilmės. Kūryboje Lietuva pasirodo tarsi iš pirmykščių, seniausių klodų.

**O gal mumyse gyvena Kažkoks Tolimesnis, tarsi paveldėtas protėvių
šauksmas? (S. Geda)**

Sigitas Geda

1. Stačios akys medinių dievukų –
Ar ne mano,
Ne tavo akys?	Juk buvo
Ir penktam, ir dvyliktam amžiuj.
Senis rudžiui sukalė būdą,
Rudžio balsas rudas ir amžinas.
2. Kaip arti jūs,
Protėviai mano!	6. Kaip arti jūs,
Protėviai mano!
3. Iš kelinto šimtmečio pėdus
Drasko vėjas nuo stogo?	7. Ganė karves
Ir kinkė arklius,
Kiek vaikų
Ir žirnių pasėjo.
4. Pėdos, pėdos,
Pėdos ir pėdos –
Žmonės
Ir jų dievai
Sustojo.	8. Gerkit.
Melskitės.
Melskitės.
Gerkit –
Į mane kaip į žemę suėję.
5. Tokios varnos,
Varnėnai	

Klausimai ir užduotys

1. „Bekalbiai daiktai padovanoja žodį.“ (A. Šliogeris). Kokio bekalbio daikto pamatymu prasideda eilėraštis?
2. Literatūrologė Viktorija Daujotytė teigia, kad poezija visų pirma yra ryšių ieškojimas, intuityvus jų pajautimas. Poetas iš prigimties išvelgia netikėtų sąsajų, atitikmenų ir lyginimo galimybių ten, kur kitas jų nė neįtartų esant. Kokia regimoji detalė susieja protėvius ir eilėraščio žmogų?
3. Išanalizuokite retorinio klausimo įvardžius ir nuspręskite, iš kieno perspektyvos eilėraščio žmogus žvelgia į medinius dievukus?
4. Remdamiesi ketvirtos strofos sakinio sintaksine struktūra, paaiškinkite, koku būdu poetas sustabdo laiką.
5. Kokiais gyvenimo ženklais patvirtinama bendra eilėraščio žmogaus ir protėvių būtis ir jų gyvenimo tęstinumas?
6. „Poetiniame kūrinyje žodis tuo pat metu vartojamas ir tiesiogine ir perkeltine prasme. Eilėraštyje gali nebūti nė vieno tropo, nė vieno specialaus poetinio papuošalo ir, nepaisant to, jis visas gali būti

prisodrintas vidinių poetinių prasmų.“ (K. Nastopka). Remdamiesi žodžio „pėda“ reikšmėmis, pasvarstykite, kokią poetinę prasmę eilėraštyje įgyja panašiai skambantys žodžiai „pėdas“ ir „pėda“.

7. „Poeto vaizduotė, suvokta kaip pagrindinė kūrybos jėga, pralaužianti regimąjį pasaulio paviršių ir ima kalbėtis su pirmųjų daiktų pavidalais, kurie, pasirodo, yra giminingi, priklauso tai pačiai nedalomai būties visumai.“ (V. Kubilius) Paaiškinkite, kaip 5 strofoje keičiasi žodžio „rudas“ leksinės ir sintaksinės reikšmės?
8. Kokį pasikeitusį santykį su praeitimi išreiškia pasikartojantis retorinis sušukimas ir kreipinys 2 ir 6 strofoje?
9. Remdamiesi paskutine eilėraščio strofa, suformuluokite pagrindinę eilėraščio mintį.
10. Prisiminkite, kokiai istorinei kultūrinei situacijai esant buvo parašytas eilėraštis. Ką jis kalba XXI amžiaus žmogui, gyvenančiam jau kitomis istorinėmis aplinkybėmis?
11. Remdamiesi eilėraščiu, paaiškinkite V. Kubiliaus mintį: „Tai amžino gyvybės kelio <...> apoteozė“.

Iš interviu su Sigitu Geda

- Kas, Jūsų manymu, yra poezija? Be to, kad ją galima vadinti ir profesija?

- Mano draugas tai formuluoja taip: poezija yra menas kalba pasakyti tai, kas yra anapus kalbos.

- O kas yra anapus kalbos?

- Metafizika. Tai, kas neįmatoma, kas yra už informacinės kalbos, už kasdienės kalbos, už laikraščių kalbos. Žmonės dabar neskaito poezijos todėl, kad jos nesupranta, kad nemoka skaityti. Laikraščių skaitymas – tai bėgimas akimis į priekį ir į priekį. O skaitant poeziją reikia grįžti ir grįžti atgal. [...]

- Jums kas nors užduoda tokį klausimą: ar šiandien poezija dar reikalinga?

- Durni žmonės užduoda, o protingi – ne, nes jei poezija buvo reikalinga du tūkstančius metų, jei ji Lietuvoje buvo reikalinga Donelaičio laikais ir emigracijoje, tai, matyt, tebėra tokia pat ir šiandien. Lygiai taip tada galima klausti: o kultūra dar reikalinga? Tai visiškai nesuprantama tiems, kurie, sakykime, žudo žmones pakelėse; jie sako, pasikarkit jūs su savo poezija. Bet jei ji nereikalinga jiems, tai gal bus reikalinga jų vaikams arba kokios nors krizės metu? Čia kaip religija, filosofija. Ar jos kam nors reikalingos? Kokia iš jų nauda? Tiesioginės – jokios, bet tam tikrais atvejais jų prireikia kiekvienam žmogui.

- Kodėl Jums gražus varnėnas arba žuvis?

- Paukščiai ir žuvis man patys mieliausi dalykai, nes su jais aš užaugau. Jie nepaprasti. Žuvis gyvena vandenyje, tai visai kita stichija, ypatinga. Jei kalbi apie žuvis, tai kalbi apie gyvūnus, kurie yra anapus.

Žmogus mirdamas turi pereiti per vandenį, perplaukti Letos upę ar būti apipraustas. Taigi žuvis – savaimė švarus padaras. O paukštis yra tarpininkas tarp žemės ir dangaus, jis gyvena keliose stichijose. Ir kai jis nusileidžia ant žemės ar ant šakos, tu gali jį stebėti.

- Mėgstate stebėti?

- Daug laiko praleidžiu namuose, su knygomis. Žiūriu pro langą. Kai gyvenau Lazdynuose, po mano langu buvo beržas, o tame berže yra inkilas. Dabar, kai aš sėdžiu namie Antakalnyje, pro langą matau upę ir topolius, ir varnas, ir balandžius. Jeigu taip pasižiūrėsi pirmą, antrą sykį, tai nieko nereiškia. O paskui pamažu susikaupia patirtis, kuri susijusi su tave supančiais daiktais. Taip ir su tuo beržu ir varnėnais. Prisirišau prie jų, jie man tapo brangūs, o jei brangūs, tai ir gražūs. Ir su žuvim tas pats. Kai buvau kokių penkerių metų, motina eidavo skalbti prie ežero, ir aš tas žuvis mačiau. Nežinojau, kaip jos vadinasi, bet žiūrėdavau, kaip juda, kokie pelekai, kokie meldynai, kokia spalva, kaip viskas keičiasi nuo saulės apšvietimo. Nieko gražesnio aš neturėjau. Ir dabar patys gražiausi mano sapnai – iš vaikystės.

- Ką dažniausiai sapnuojate?

- Save mažą. Sapnuoju pirmąją mūsų trobelę, kurioje gyvenome visa septynių vaikų šeima ir iš kurios dabar likęs tik vienas slenkščio akmuo. Sapnuoju tėvą, motiną, kolchozo arklides. Aš ganiau 94 kolūkio arklius ir žinojau jų visų vardus. Buvo piktų arklių, kurie karpė ausimis ir galėjo įspirti vaiką. Tai tą dažnai ir sapnuoju. Dar savo ežerus, Snaigyną, Samanį, Teirų, Trikojį, Vepryną, Ilgį... Aš gimiau prie Teirus, tarp Leipalingio ir Veisiejų, Pietų Lietuvoje.

- Ir dabar turite sodybą netoli Druskininkų?

- Taip, anapus Nemuno už Liškiavos. Ten, kur Senoji Varėna ir kur vargonininku dirbo Čiurlionio tėvas.

- Kada sukūrėte pirmąjį savo eilėraštį?

- Trečioje klasėje, tada dar vadindavo skyriais. O paskui taip ir gadinau visą gyvenimą popierių. Velniai žino, kodėl man šovė mintis trečiame skyriuje parašyti tą eilėraštį, juk svajojau būti teisėjas, advokatas. Pirmasis mano eilėraštinis buvo apie paukštelį, kuris atsitūpė ant medžio šakos ir pradėjo dainuoti.

- Ar tai, kad debiutinio Jūsų eilėraštinio herojus buvo ne žmogus, ką nors sako?

- Nežinau, bet pasaulyje gyvena ne vien žmogus, o dar daugybė visokių padarų. Blogiausia, kai žmogus mano, kad jis gyvena vienas. Tada prasideda tai, kas vadinama savidieva, savęs sudievinimu. Kai žmogus sudieviną save, tai jau didybės manija, kuri veda į beprotybę.

2005-06-10 Kamanė.lt <https://www.rasyk.lt/ivykiai/interviu-su-poetu-sigitu-geda.html>

S. Geda JOTVINGIŲ MIŠIOS

ir taip kiekvieną pavasarį
šėmomis dienomis, kai saulė vos prasimuša
pro alksnius, pro juodalksnius,

tokia blausi, nemiegojus...
VARNĖNAS,
mano vienatinis klebonas,
raudona kamža,
bet pats juodas, jau papildnęęs,
LAIKO MIŠIAS
senovinėj Veisūnų gyvenvietėj,
priešais piliakalnį ir bažnyčią,
SKETRIOJASI, GIEDA,
neša kirmėles savo vaikams,
marmaliuoja ir marma,
grabalioja pernykštį šaltekšnių rožančių,
kažką siūlo ir man –
ar savo neapsakomą Dievą?
Man tai pačios gražiausios pasaulyje mišios.

(1995.IX.14 Geda, Sigitas. „Jotvingių mišios: Eilėraščiai“ – Vilnius: Andrena, 1997)

Klausimai ir užduotys

1. Išanalizuokite varnėno vaizdinį S. Gedos eilėraštyje „Jotvingių mišios“. Atkreipkite dėmesį į pavadinimo nuorodas.
2. Metafora grindžiama vaizdų perkėlimu iš vienos srities į kitą, pasitelkiant asociacijas. Kokių vaizdų pagrindu sukuriamas varnėno – kunigo paveikslas?
3. Kokią žinią jis atneša ir skelbia kiekvieną pavasarį? Kaip tą žinią galima suprasti remiantis eilėraščio erdve, lyrinio vyksmo laiku ir pavadinimu?
4. Atkreipkite dėmesį į grafinį eilėraščio vaizdą. Kokią idėją skelbia vertikalčiai skaitomos didžiosiomis raidėmis parašytos eilutės?
5. Remdamiesi S. Gedos vaidmeniu kultūroje, parašykite, kas bendra tarp žodžių „gieda“ ir „Geda“. Kas sieja poetą ir eilėraštyje minimą paukštį?

Moderniame eilėraštyje daug dėmesio skiriama formai. Figūriniai eilėraščiai buvo populiarūs Baroko epochoje. S. Geda irgi kuria figūrinius eilėraščius. „Lyrika kalba ne tik žodžiais, bet ir pauzėmis, skyrybos ženklais, erdve tarp eilučių, įvairiomis posmų figūromis, išryškintais žodžiais. Šiais dalykais taip pat kuriamas vidinis ritmas. Norima, kad žodis ne tik išreikštų, simbolizuotų, bet ir pačiu savo išsidėstymu parodytų eilėraščio pasaulį.“ (Rita Tūtlytė).

Sigito Gedos eilėraščius galima perskaityti remiantis kompozicija, sintakse, net skaityti kaip du ar daugiau tekstų. Taip sukuriama laiko, materialiosios kultūros ir politinės struktūros kaitos ir

meno bei gamtos amžinybės perspektyva: „Gervės mielosios,<...> Švietusios dar senovės Egipto hieroglifuos, <...>Jums priklauso šitas pasaulis<...> Miestai praeis.“

S. Geda

SUSTOJUSIOS ATSIGERTI GERVĖS

Gervės mielosios,

kanale palei sendvarį
šiltą, pilką balandžio dieną,
sniege, po lietaus,
minutėlei nutūpusios,

Švietusios dar senovės Egipto hieroglifuos,

grįžtančios atgal,
be valstybės,
tautybės, televizijos,
be pinigų ir prezidentūros, -

Jums priklauso šitas pasaulis

labiau nei man,
mano ir tavo vaikams,-
jums didybė ir amžinybė!

Miestai praeis,

dangus ir žemė,
jūs stovėsite šviesdamos
visuos terciaro¹ paveiksluos,
pačiais seniausiais, pilkiausiais
širdies ir dvasios,

ilgakojų pusdievių profiliais (1996.III. 30)

Užduotis. *Pratęskite sakinius. Savo teiginius pagrįskite vartodami šalutinius prijungiamojo sakinio dėmenis ir, kur reikia, įterpdami citatas.*

1. Lyrinio subjekto mintis sukelia...
2. Man atrodo, kad eilėraštyje svarbiausiomis vertybėmis laikoma...
3. Manau, kad eilėraščio kompozicija (grafinis vaizdas)...
4. Įdomus kreipinio vartojimas, nes jis turi net kelis viendarūšius...
5. Remiantis gramatiniais laikais galima teigti, kad svarbiausia problema...
6. Iš eilėraščio galima suprasti, kad žmogus savo estetinius išgyvenimus ir mintis išreiškia...

-
7. Man patiko eilėraščio mintis, kad...
 8. Sunkiausia suprasti, kodėl...

Užduotis. Sigitos Gedos poezija gali atrodyti ir tokia, kaip šioje anoniminėje recenzijoje. Perskaitykite ją ir pasakykite savo nuomonę apie S. Gedos kūrybą

http://www.saltiniai.info/files/literatura/LH00/Anonimin%C4%97_recenzija._Daigai_be_%C5%A1a_kn%C5%B3.LH6900C.pdf

Apibendrinimo užduotis

Parašykite pastraipą „Kokiais ženklais Lietuva kalba man Sigitos Gedos eilėraštyje?“

Remkitės analizuotu eilėraščiu „Stachios akys...“ arba „Jotvingių mišios“ ir jų analizės klausimais.

1. Savo teiginių argumentuokite pasirinktų trijų skirtingų *laiko, gamtos, kultūros, kalbos* ženklų, esančių eilėraštyje, analize ir interpretacija.
2. Išvadas siekite su S. Gedos kūrybos bruožais ir jo poezijos novatoriškumu lietuvių lyrikoje.

Įsivertinimo atsakymai

Pateikiami eilėraščio „Stachios akys...“ klausimai ir užduotys su galimais atsakymais

1. Kokia regimoji detalė pažadina bendrumo su protėviais pojūtį?
Regimoji akių detalė susieja galbūt muziejuje regimą Rūpintojėlį (arba kitą matomą objektą, nes kalbama apie dievukus), eilėraščio žmogų ir protėvius.
2. Išanalizuokite retorinio klausimo įvardžius ir nuspręskite, iš kokio laiko perspektyvos eilėraščio žmogus žvelgia į pasaulį ir save? *Savybiniai įvardžiai susieja praeitį (tavo) ir dabartį (mano). Iš dabarties žvelgiama į praeitį.*

-
3. Koks eilėraščio žmogui kilęs klausimas tampa esminiu, paskatinančiu ieškoti praeities ir dabarties sąsajų? *Iš kelinto šimtmečio pėdus / Drasko vėjas nuo stogo? Kada matomos trobos / namo stogas apdengtas šiaudais.*
 4. Kokiais regimaisiais, girdimaisiais ir jutimintais gyvenimo ženklais patvirtinama bendra eilėraščio žmogaus būtis (gyvenimo vertybės, gyvenimo būdas) ir gyvenimo tęstinumas? *Šiaudais dengtas stogas, pėdos, šuns būda – materialios bendros kultūros ženklai. Girdimi varnų, varnėnų, vaikų balsai. Varnos kaip bendros gamtos (peizažo) panašumas, Vertybės – namai, vaikai, tikėjimas. Gyvenimo tęstinumą užtikrina darbas, vaikų auginimas. Gyvenimo būdas: ganė karves, kinkė arklius, laikė šunis, tikėjo Dievą.*
 5. „Poeto vaizduotė, suvokta kaip pagrindinė kūrybos jėga, pralaužianti regimąjį pasaulio paviršių ir ima kalbėtis su pirmųjų daiktų pavidalais, kurie, pasirodo, yra giminingi, priklauso tai pačiai nedalomai būties visumai.“ Kaip ši teiginį pagrindžia eilėraščio leksika? Išrinkite visus bendrašaknius žodžius. *Pėdos ir pėdai; rudis (bendrini daiktavardis, kailio spalva) Rudžio (tikrinis daiktavardis, šuns vardas) rudas (spalva, būdvardis, amžius ir amžinas; dievukai, dievai ir kt.*
 6. Pasvarstykite, kokią prasmę eilėraštyje įgyja žodžiai „pėdas“ ir „pėda“. *Tiesioginė (linų, rugių pėdai) ir perkeltinė (pėdos protėvių buvimo / gyvenimo pėdsakai).*
 7. Kokį pasikeitusį santykį su praeitimi išreiškia eilėraščio pabaigos anaforos ir sakinių struktūra? Ką reiškia kvietimas melstis ir gerti? *Atrastos sąsajos suteikia protėviams šventumo ir parodo gyvenimo tęstinumą. Kalbantysis supranta esąs jų gyvenimo tęsėjas, užtikrinantis tautos (genties) ateitį / gyvenimo tęstinumą. Jaučia jų palaikymą, jaučia juos savo sieloje.*
 8. Suformuluokite pagrindinę eilėraščio mintį. *Žmogaus ryšys su protėviais išreiškiamas meno formomis ir dvasinės bei materialiosios kultūros ženklais / žmogus tęsia protėvių gyvenimo būdą, pajuntamą mene ir matoma gyvensenoje.*
 9. Kaip menas susieja praeitį ir dabartį? Kas dar susieja praeityje ir dabar gyvenančius? Atsakykite remdamiesi eilėraščio motyvais, detalėmis, konteksto užuominomis. *Meno kūriniai išreiškia universalius visų kartų jausmus. Meno kūriniai, papročiai ir gyvenimo būdas susieja kartas ir kt.*

Sigito Gedos eilėraščio *Jotvingių mišios* eilėraščio interpretacija (pateikiami galimi atviri atsakymai)

1. Koks **kontekstas** atpažįstamas eilėraštyje? Kokį laiką (istorinį kontekstą) nurodo eilėraščio parašymo data?

Lietuvos istorinis kontekstas, aprėpiantis laiką nuo baltų genčių egzistavimo (minimi jotvingiai) iki dabarties (eilėraštis parašytas 1995 metais, jau nepriklausomoje Lietuvoje). Eilėraščio „aš“ yra dabarties žmogus.

2. Išanalizuokite varnėno **vaizdinį** eilėraštyje „Jotvingių mišios“. Atkreipkite dėmesį į pavadinimo nuorodas. Kokį kultūrinį kontekstą jis nurodo?

Vaizdinio reikšmė: elementarus suvokimų apibendrinimas; atgamintas sąmonėje daiktų bei procesų (arba jų atskirų savybių) apibendrintas vaizdas (<https://www.lietuviuzodynas.lt>). „O paukštis yra tarpininkas tarp žemės ir dangaus, jis gyvena keliose stichijose. Ir kai jis nusileidžia ant žemės ar ant šakos, tu gali jį stebėti“, – teigia Sigitas Geda, paklaustas, kodėl jį domina žuvis ir paukščiai.

Varnėnas tampa jungtimi tarp praeities (pagonybės laikų, tarsi koks jotvingių palikuonis) ir dabarties laiko, liudijančio pakitusį santykį su gamta ir Dievu – eilėraščio „aš“ yra stebėtojas, fiksuoja jam kylančias asociacijas, stebėdamas varnėną, bando apibrėžti ir savo santykį su objektu (gamta) ir su religija, nes jo santykis su Dievu ir gamta neaiškus jam pačiam, nusakomas retoriniu klausimu: „kažką siūlo ir man – / ar savo neapsakomą Dievą?“

Laiko nuorodos rodo gamtos vyksmų pastovumą ir cikliškumą, kuris pažymimas tam tikromis šventėmis, metų laikų kaita. Varnėno vaizdinys išreiškia gamtos ir kultūros sintezę moderniais laikais. Tai atpažįstama iš laiko („kiekvieną pavasarį saulei prasimušant pro debesis“, „laiko mišias“.) Pavasaris mūsų kultūroje siejamas su gamtos atgimimu, Velykomis, ir tautos prisikėlimu (gali būti įžvelgiama ir netiesioginė nuoroda į kovo vienuolikąją, Lietuvos valstybės atkūrimą).

Vietos nuorodos („senovinėj Veisūnų gyvenvietėj, / priešais piliakalnį ir bažnyčią“) yra konkrečios geografinės nuorodos. Veisūnų gyvenvietė galbūt yra susijusi su poeto vaikyste (gimė Lazdijų apskrityje, Paterų kaime, mokėsi Veisiejų vidurinėje mokyklos) ir gali būti interpretuojama, kaip biografinio konteksto detalė, o piliakalnis ir bažnyčia yra istorinio Lietuvos kultūrinio gyvenimo ir baltų genties likimo ženklai, gal net nuoroda į Veisiejų miestelį. Jotvingių gentis neišnyko, nes eilėraštyje liko piliakalnis ir senąjį baltų tikėjimą pakeitusios religijos ženklas – bažnyčia, liko senovinė Veisūnų gyvenvietė eilėraščio „aš“ atminty.

Minima ir **kalba**, kuri gali būti pakitusi, bet jos paskirtis ta pati – perduoti žinią, provokuoti eilėraščio „aš“ suprasti ją: <...>GIEDA, / neša kirmėles savo vaikams, / marmaliuoja ir marma“. Giedojimas, marmaliojimas, marmėjimas parodo, kad galima nesuprasti žodžių, bet kalba yra tapatybės ženklas, atpažįstamas iš melodijos, ritmo, intonacijos, išlikusios dainoje, giesmėje: giesmė gali būti ir žmogaus dainos, pačios kalbos sinonimas.

Giesmės frazeologizmai tai gali patvirtinti: „*graudžios giesmės*“ – vargas, „*savo giesmę giedoti*“ – vis tą patį tvirtinti, „*sena giesmė*“ – įgirusi kalba“. (Frazeologijos žodynas, „Lietuvių kalbos institutas“, 2001, 216 psl.)

Ir žodžio **daina** sinonimai – giesmė (iškilminga daina), himnas (plg., „*Tautiška giesmė*“) (A. Lyberis, Sinonimų žodynas, „Mokslas“, 1981, 76 psl.)

Žodžiai: „*grabalioja pernykštį šaltekšnių rožančių, /kažką siūlo ir man*“, – atskleidžia lyrinio subjekto santykį su kalba ir ritualais. Jis jų nesupranta ir tai pasakoma nežymimuoju įvardžiu „*kažką*“.

Varnėno vaizdinys (jo elgesys, veiksmo vieta, kalba) sukuria prasmių įvairovę ir eilėraščio daugiaprasmiškumą ir net daugiasluoksniškumą. „*Eilėraštis visada daugiaprasmiškas, visada turi ne vieną, o kelias prasmes. <...> Tai, ką eilėraštyje pastebi svarbaus, – ir yra Tau atsiverianti eilėraščio prasmė*“ <...> Tačiau aiškinimų gali būti tik tiek, kiek leidžia pats kūrinys.“ (Rita Tūtlytė, Eilėraščio skaitymas, „Gimtas žodis“, 1996, 21 psl.) Taigi eilėraštis yra daugiaprasmiškas, reikalauja ir kalbos konteksto išmanymo „*Poetinis žodis ne kopijuoja pasaulį, o jį kuria*“, – teigia Rita Tūtlytė.

3. **Metafora** grindžiama vaizdų perkėlimu iš vienos srities į kitą, pasitelkiant asociacijas. Kokių vaizdų pagrindu sukuriama varnėno-kunigo paveikslas?

Metąfora (gr. *metaphora* – pernešimas, perkėlimas), stilistinė priemonė, tropas, vaizdingas perkeltinės reikšmės posakis. Pagrįsta nesusijusių daiktų ar reiškinių gretinimu, lyginimu, tapatinimu pagal kurių nors savybių panašumą – spalvą, formą ir kitus požymius.

(<https://www.vle.lt/Straipsnis/metafora-14375>)

Koks spalvinis, garsinis ir vaizdinis panašumas matyti varnėno-kunigo paveiksle? *Regimosios detalės*: „*raudona kamža, /bet pats juodas, jau papilnėjęs*“, *akustinė detalė* „*GIEDA*“, *kinetinės detalės*: „*grabalioja pernykštį šaltekšnių rožančių*“, – sukuria analogiją tarp paukščio ir apeigas atliekančio kunigo (VARNĖNAS, /mano vienatinis klebonas).

4. Kokią žinią jis atneša ir skelbia kiekvieną pavasarį? Atkreipkite dėmesį į grafinį eilėraščio vaizdą. Kaip tą žinią galima suprasti remiantis eilėraščio erdve ir lyrinio vyksmo laiku?

Pasaulis keičiasi, keičiasi žmogus, kalba, tikėjimas, bet šventumo ir grožio potyris(, *Man tai pačios gražiausios pasaulyje mišios.*“) žmogui būtinas. O Dievas, kurį įvairiais būdais garbina žmogus, yra neapsakomas, racionaliai nepaaiškinamas. Eilėraštis netiesiogiai iškelia problemą, kaip ir kur patirti žmogui šventumo jausmą, kai nutraukiamas ryšys su vieta ir kultūra. Varnėnas paverčiamas sėsliojo žmogaus metonimija. Sėslumas gali būti interpretuojamas ne tik kaip prisirišimas prie vietos, savo

kultūros, kalbos („ir taip kiekvieną pavasarį“), paremtas savo vertybių išlaikymu, jų perdavimu, bet ir kaip nuolatinė veikla („LAIKO MIŠIAS“), užtikrinanti kultūros ir tautos gyvenimo tęstinumą. Todėl pirmasis eilėraščio sakinyss pradedamas mažąja raide, parodančia gyvenimo tęstinumą, gamtos ir kultūros amžinumą.

Grafinis eilėraščio vaizdas, vertikalčiai išryškintos eilutės skaitant tik jas, parodo amžiną nepakitusią gamtos tvarką („ir taip kiekvieną pavasarį“) varnėno elgseną, kuriai suteikiama magiška galia, nes rašoma didžiosiomis raidėmis („VARNĖNAS LAIKO MIŠIAS // SKETRIOPJASI, GIEDA“), kviečia eilėraščio „aš“ („kažką siūlo ir man“) apmąstyti savo santykį su gamta ir Dievu, su laiku. Gamtos atsinaujinimas leidžia patirti, pasak poeto, suvokimą, kad „pasaulyje gyvena ne vien žmogus, o dar daugybė visokių padarų“, kad „mūsų geografinė padėtis, gamta, istorija, kalba yra sukūrusi mus tokius, kokie mes dabar esame. Aš džiaugiuosi, kad esu lietuvis. Mus užaugino senoji baltų mitologija“, – teigia poetas, todėl ir eilėraščio „aš“ gamtoje patiria šventumą, nusakomą aukščiausiojo laipsnio būdvardžiu „pačios gražiausios mišios“. „Modernus eilėraštis prašo ir modernaus skaitymo – per formą ir struktūrą“ (Rita Tūtlytė, Eilėraščio skaitymas „Gimtas žodis“, 146 psl.), antra vertus, jis reikalauja ir kultūrinio konteksto išmanymo ir S. Gedos kūrybos principo jungti mitą, gamtą, kultūrą ir istoriją supratimo.

5. Remdamiesi S. Gedos vaidmeniu kultūroje, parašykite, kas bendra tarp žodžių „gieda“ ir „Geda“. Kas sieja poetą ir eilėraštyje minimą paukštį? Šventumo jausmas ir ryšys su protėviais, išnykusia gentimi pajuntamas ir išgiedamas pačios gamtos, o užrašomas poeto. Amžinybės pojūtis patiriamas klausantis kasmet pasikartojančios varnėno giesmės, skelbiančios ir patvirtinančios gyvenimo rato sukimąsi ir ateities viltį.

Pastaba. Dalis medžiagos paskelbta anksčiau „Lituanistų avilyje“ „Lituanistų avilyje“. Prieiga per internetą: <https://smm.vma.lm.lt/>